

ANUARI

D' ARQUITECTURA I SOCIETAT

Revista de recerca | Research journal # 2 | 2022

despoblament i massificació
depopulation and overcrowding

ANUARI

D' ARQUITECTURA I SOCIETAT

Revista de recerca | Research journal # 2 | 2022

despoblament i massificació
depopulation and overcrowding

Editor en cap | Chief editor

Ivan Cabrera i Fausto
Universitat Politècnica de València

Editors associats | Associate editors

Ernesto Fenollosa Forner
Universitat Politècnica de València
Jordi Franquesa Sánchez
Universitat Politècnica de Catalunya
Maria Piqueras Blasco
Universitat Politècnica de València

Membres del Comitè Editorial
Editorial Board members

Vicent Baydal Sala
Universitat Jaume I
Emilio Faroldi
Politecnico di Milano
Laura Lizondo Sevilla
Universitat Politècnica de València
Philip Plowright
Lawrence Technological University
Begoña Serrano Lanzarote
Universitat Politècnica de València
Félix Solaguren-Beascoa
Universitat Politècnica de Catalunya
Alexandra Staub
The Pennsylvania State University
Fernando Vela Cossío
Universidad Politécnica de Madrid

Equip tècnic | Editorial assistance

Júlia Martínez Villaronga
Mariví Monfort Marí
Amparo Mora Gassó
Esther Ponce Cerdá
David Pons Chaigneau
Thomas Stainsby
Joan Manuel Verdegal Cerezo

Disseny gràfic | Layout

Júlia Martínez Villaronga

Dibuix de portada | Cover drawing

Josep Eixerés Ros

Editorial | Published by**Amb el patrocini de | Sponsored by**

Living ceramics

Col·laboradors | Collaborators**Contacte | Contact**

Ivan Cabrera i Fausto
Escola Tècnica Superior d'Arquitectura
Universitat Politècnica de València
Camí de Vera, s/n 46022 València, Spain
Tel.: +34 963877111
Mail to: ivcabfau@mes.upv.es

Subscripcions | Subscription information

El preu de cada exemplar és de 15 Euros
The price of the hardcopy of one issue is 15 Euros
Per més informació contacteu amb:
For further information, contact:
Editorial UPV: pedidos@lalibreria.upv.es

ISSN (electrònic) | ISSN (paper)

2792-7601

2792-7598

Dipòsit Legal | Legal Deposit

V-3749-2021

Criteris de qualitat editorial

La revista de recerca **ANUARI d'Arquitectura i Societat** declara el seu compromís per respectar la integritat dels treballs publicats. Per aquesta raó, el plagi està estrictament prohibit i els texts que s'identifiquen com a plagi o com a contingut fraudulent seran retirats. La revista actuarà en aquests casos de la manera més ràpida possible. Quan s'accepten els termes i acords expressats per la revista, els autors han d'assegurar-se que el text i els materials associats són originals (o que es tenen els permisos de publicació) i que no s'estan infringint els drets d'autor. Els autors també han de justificar que, en cas de múltiple autoria, hi ha consens entre tots els autors implicats i que el manuscrit no ha estat presentat o publicat prèviament per altres medis.

Les opinions expressades són les dels autors i no necessàriament reflecteixen l'opinió dels editors. Totes les persones llistades com a autors són responsables dels continguts de la recerca per haver contribuït substancialment en la seua execució física i/o intel·lectual. Es reconeixerà l'autoria de les contribucions fetes en el camp de coneixement corresponent, per tant, els autors són responsables d'estar d'acord amb la composició de l'equip que hi va participar i en la decisió de quin és l'ordre en el que han d'apareixer els participants com a autors.

Els agraïments s'han de mencionar, explicant les fonts de finançament de la recerca (si escau) i ajuda, consells substancials o recomanacions fetes per terceres parts.

Avís sobre Drets d'Autor

La versió impresa i digital de la revista són publicades per la UPV, essent necessari citar la font en qualsevol reproducció total o parcial.

A no ser que s'indique el contrari, els continguts d'aquesta edició electrònica estan distribuïts sota una llicència i distribució "Creative Commons Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 4.0 Internacional (CC-BY-NC-SA 4.0)".

La revista de recerca **ANUARI d'Arquitectura i Societat** no és responsable de la gestió dels drets d'autor de cap imatge reproduïda als textos. Aquestes qüestions són responsabilitat dels autors d'acord amb els procediments expressats en la crida a trameses.

© texts: autors

© imatges: autors/institucions

Editorial quality criteria

ANUARI d'Arquitectura i Societat research journal declares its commitment to respect the integrity of published works. For this reason, plagiarism is strictly prohibited and texts that are identified as either plagiarism or fraudulent content will be removed or unpublished. The journal will act in these cases as quickly as possible. By accepting the terms and agreements expressed by our journal, authors must ensure that the text and the materials associated with it are original (or that they have the publishing permissions) and that there isn't infringed copyright. Authors also have to justify that in case of joint authorship, there was full consensus of all authors involved and that the manuscript has not been previously presented or published in other media.

Expressed opinions are those of the authors and do not necessarily reflect the editorial opinion. All people listed as authors are responsible for the contents of the investigation by having contributed substantially in their physical execution and/or intellectually. Authorship is recognized for the contributions made to the field of knowledge, therefore, the author is responsible for agreeing with the team that took part in the

conduct, and for the decision about the order of the authors. Acknowledgments should be cited, explaining the sources of research funding (if any) and aid, substantial advice or recommendations made by third parties.

Copyright notice

Hard copy and online journal are published by UPV, being necessary to cite the source in any total or partial reproduction.

Unless otherwise stated, all content of this electronic edition is distributed under a license and distribution "Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International" (CC BY-NC-SA 4.0).

ANUARI d'Arquitectura i Societat research journal is not responsible for any copyright of the images reproduced in the texts. These are the responsibility of the authors in accordance with the arrangements set out in the call for submissions.

© texts: authors

© images: authors/institutions

Índex | Table of contents

- 6 Prefaci. Una llengua històrica, moderna i per a tots els usos
Preface. A historical, modern language for all uses
Vicent Baydal Sala
- 8 Editorial. Despoblament i massificació
Editorial. Depopulation and overcrowding
Jordi Franquesa Sánchez, Ivan Cabrera i Fausto, Ernesto Fenollosa Forner,
Maria Piqueras Blasco
- 14 Despoblament, massificació a les regions creixents, decreixents o en transformació. Del col·lapse de la polarització territorial cap a nous horitzons? Un mosaic renovat de l'hàbitat territorial
Depopulation, overcrowding in growing, shrinking or changing regions. From the collapse of territorial polarization to new horizons? A renewed mosaic of territorial habitat
Carles Llop Torné
- 30 Ciutats (més) menudes abandonades euromediterrànies. Una perspectiva de paisatge/urbanisme ecològic per a la regeneració sostenible a l'interior de Basilicata
Euro-Med abandoned Small(er) Towns. A landscape/ecological urbanism perspective for sustainable regeneration in Basilicata inlands
Alessandro Raffa
- 52 La força regenerativa dels assentaments despoblatos. Reclamant el patrimoni rural a Jánovas
The regenerative force of depopulated settlements. Reclaiming rural heritage in Jánovas
Ignacio Galán Fernández, Yves Schoonjans, Gisèle Gantois
- 86 Entre l'abandonament i els empentes resilents en les muntanyes territorials d'Orobie (Bèrgam)
Between abandonment and resilient thrusts in the territorial mountains of Orobie (Bergamo)
Alisia Tognon, Marco Bovati

- 112 Generació *millennial* i despoblament. Estudi sobre les característiques dels *millennials* i les expectatives d'una migració lligada a l'estil de vida a l'Espanya despoblada**
The millennial generation and depopulation. Study on the generational characteristics of millennials and expectations of a lifestyle migration into depopulated Spain
Guillermo Guimaraens Igual, Virginia Navalón Martínez
- 134 La qüestió de l'interior italià. El territori interior del sud d'Etrúria al llarg de la via Clòdia**
The inner Areas Italian question. The territory of Southern Inner Etruria along the via Clodia
Cristina Casadei
- 168 Refugis rígids: la mobilitat dels refugiats entre l'exclusió espacial i el problema contemporani de la vida temporal**
Hard shelters: refugee mobility between spatial exclusion and the contemporary problem of temporary living
Patrizia Cannas
- 196 La immigració i els seus efectes en les zones urbanes europees**
Immigration and its effects on European urban areas
Ana Llopis Álvarez
- 222 Reenquadrant les espacialitats a l'Àfrica urbana. Perspectives dels *Onitsha Markets* en Nigèria**
Reframing Spatialities in Urban Africa. Insights from Onitsha Markets in Nigeria
Chukwuemeka V. Chukwuemeka
- 254 Una ciutat ambombres**
A city with shadows
Jaume Barnada López

Prefaci. Una llengua històrica, moderna i per a tots els usos

“Volent e cobeeiant obeir homilment al vostre manament e servir a la vostra volentat, axí com són tengut, yo treslade aquest libre”. El fet de trobar-se, a la Bodleian Library o la Biblioteca de l’Esorial, amb la lletra gòtica clara de les primeres traduccions científiques en la nostra llengua, de finals del segle XIII, provoca encara una intensa emoció. Com també ho pot fer la contemplació, en museus de Berlín o París, de les mil·lenàries tauletes d’escriptura cuneiforme que contenen textos en el desaparegut idioma sumeri, però, en el primer cas, amb dues diferències importants: que el valencià/català continua sent una llengua viva, parlada tots els dies per milions de persones, i que és la nostra, la d’una col·lectivitat idiomàtica que s’ha reproduït al llarg de la història just des de fa uns huit segles i l’ha emprada per a tots els usos possibles.

No debades, si els primers textos en romanç català, com els *Greuges de Guitard Isarn, senyor de Caboet* o les *Homilies d’Organyà*, són de les primeres dècades del 1200 a l’Alt Urgell, a final de la centúria, després d’un període notablement marcat per l’expansió territorial cap a València, Mallorca i Sicília i d’un profund desenvolupament de les estructures polítiques i culturals a tots els nivells, apareixen ja obres específicament científiques, sobretot a través de traduccions: el *Llibre de doctrina* de Hunayn ibn Ishaq, el *Secret dels secrets* pseudoaristotèlic, el *Tasrif* d’Abu-l-Qàssim, el *Llibre de Sidrac* anònim, etc. No tardarien a arribar, a més, els textos científics originals, per milers, des dels passatges del filòsof mallorquí Ramon Llull fins al conegut *Llibre de la menescalia* del cavaller valencià Manuel Dieç, passant pel *Regiment de preservació de pestilència e mortaldats* del metge català Jaume d’Agramunt, en plena crisi de la Pesta Negra el 1348.

Preface. A historical, modern language for all uses

“Volent e cobeeiant obeir homilment al vostre manament e servir a la vostra volentat, axí com són tengut, yo treslade aquest libre” [Humbly desiring to obey your orders and to serve your will, as far as I am concerned, I transmit this book to you.] The fact of finding, in the Bodleian Library or the Library of El Escorial, the clear gothic handwriting of the first scientific translations in our language, from the end of the 13th century, still provokes an intense emotion. As can the contemplation, in museums in Berlin or Paris, of the millenary tablets of cuneiform writing containing texts in the disappeared Sumerian language, but, in the first case, with two important differences: the fact that Valencian/Catalan is still a living language, spoken every day by millions of people; and that it is ours, that of a linguistic community that has reproduced itself throughout history for the last eight centuries and has used it for all possible purposes.

Not surprisingly, if the first texts in Catalan romance, such as the *Greuges de Guitard Isarn, senyor de Caboet* or the *Homilies d’Organyà*, date from the first decades of the 1200s in the county of Alt Urgell, at the end of the century, after a period marked by territorial expansion towards Valencia, Mallorca and Sicily and a profound development of political and cultural structures at all levels, specifically scientific works appear, especially through translations: Hunayn ibn Ishaq’s *Llibre de doctrina*, the pseudo-Aristotelian *Secret dels secrets*, Abu-l-Qàssim’s *Tasrif*, the anonymous *Llibre de Sidrac*, etc. It would not take long for the original scientific texts to arrive in thousands, from the passages of the Mallorcan philosopher Ramon Llull to the well-known *Llibre de la menescalia* of the Valencian knight Manuel Dieç, through the *Regiment de preservació de pestilència e mortaldats* of the Catalan physician Jaume de Agramunt, in the midst of the Black Death crisis in 1348.

Certament, però, dos fenòmens van afectar l'ús del valencià/català en l'àmbit de la ciència a partir del Renaixement: d'una banda, el progrés durant alguns segles de l'anomenat *neollatí* com a llengua científica internacional i, d'una altra banda, la integració de la Corona d'Aragó en la Monarquia Hispànica, una vasta organització política governada des de Castella i en què el castellà fou predominant a la cort reial, de manera que aquesta llengua va anar estenent-se entre les elits. De fet, el procés de construcció d'un estat clarament centralista i uniformitzador entre els segles XVIII i XIX va comportar no només la destrucció de les estructures institucionals desenvolupades des de temps medievals a València, Catalunya i Mallorca, sinó també l'apartament del valencià/català de tots els àmbits de producció de l'alta cultura.

Així les coses, calgué esperar a finals del Huit-cents i especialment a les primeres dècades del Nou-cents per tal que la llengua tornara a recuperar espais d'ús cultural i científic, en un procés que, amb daltabaixos, arriba fins als nostres dies. Ja fa dècades, doncs, que es torna a produir, reproduir i divulgar coneixement científic en valencià, però ni de bon tros amb el potencial al qual podria arribar una llengua que parlen habitualment vora cinc milions de persones, una xifra igual o superior a la de molts idiomes oficials dels estats de la Unió Europea. És per això que des l'*ANUARI d'Arquitectura i Societat* apostem per potenciar-lo com a llengua principal de les publicacions de la revista, bo i resseguint un llarg camí històric que enfonsa les seues arrels en l'edat mitjana i que s'imbrica plenament amb el present i el futur de la nostra societat, una societat que manté viu i apte per a tots els usos l'idioma que l'ha definida al llarg dels temps.

However, two phenomena affected the use of Valencian/Catalan in the field of science from the Renaissance onwards: on the one hand, the progress during some centuries of the so-called neo-Latin as an international scientific language and, on the other hand, the integration of the Crown of Aragon into the Hispanic Monarchy, a vast political organization governed from Castile and in which Castilian was predominant in the royal court, so that this language was spreading among the elites. In fact, the process of building a clearly centralist and uniformising state between the 18th and 19th centuries involved not only the destruction of the institutional structures developed since medieval times in Valencia, Catalonia and Mallorca, but also the elimination of Valencian/Catalan from all areas of production of high culture.

Thus, it was not until the end of the eighteenth century and especially in the first decades of the nineteenth century that the language regained its cultural and scientific use, in a process that, with some setbacks, has lasted until the present day. It has been decades, therefore, that scientific knowledge in Valencian has been produced, reproduced and disseminated again, but not with the potential that could be reached by a language that is spoken by about five million people, a figure equal or higher than that of many official languages of the states of the European Union. That is why we at "ANUARI d'Arquitectura i Societat" are committed to promoting it as the main language of the journal's publications, following a long historical path that has its roots in the Middle Ages and is fully imbricated with the present and future of our society, a society that keeps alive and suitable for all uses the language that has defined it throughout the ages.

Jordi Franquesa Sánchez

Universitat Politècnica de Catalunya

jordi.franquesa@upc.edu

Ivan Cabrera i Fausto

Universitat Politècnica de València

ivcabfau@mes.upv.es

Ernesto Fenollosa Forner

Universitat Politècnica de València

efenollo@mes.upv.es

Maria Piqueras Blasco

Universitat Politècnica de València

mapibla1@doctor.upv.es

Editorial. Despoblament i massificació

La nostra societat està sustentada en la mobilitat, i les seves impulsives dinàmiques suposen importants impactes sobre el territori que el tensionen i sovint alteren el seus equilibris, i malauradament a vegades de manera irreversible. Aquestes tensions tenen dues facetes rellevants: les densitats poblacionals i la temporalitat. La combinació d'aquests dos factors dibuixen escenaris territorials en ocasions suggestives, però la majoria de vegades preocupants, i que condicionen dos fenòmens que ens ocupen en aquest monogràfic: el despoblament i la massificació.

El despoblament en les àrees més allunyades de les ciutats, molt més dinàmiques econòmicament i més diversificades, és un problema força greu en els nostres territoris i que, si afegim la dimensió temporal, veiem com aquest fenomen no respon a episodis estacionals, sinó que es manté constant i que s'agreuja amb el temps. Estem parlant d'àmbits de baixa accessibilitat, de petits nuclis rurals, amb pocs habitants i una població envejida. Tot i això, sembla que el període de confinament pandèmic, especialment dur a les ciutats, ha despertat interessos sobre el món rural i la qualitat de vida que d'aquests entorns se'n pot derivar.

Editorial. Depopulation and overcrowding

Our society is based on mobility, and its impulsive dynamics have important impacts on the territory that stress it and often alter its balances, and unfortunately sometimes irreversibly. These tensions have two relevant facets: population densities and temporality. The combination of these two factors paint a picture of territorial scenarios that are sometimes suggestive, but most often worrying, and which condition two phenomena that concern us in this monography: depopulation and overcrowding.

Depopulation in remote areas from cities, which are much more economically dynamic and diversified, is a rather serious problem in our

territories and, if we add the temporal dimension, we see how this phenomenon does not respond to seasonal episodes, but remains constant and worsens over time. We are talking about areas of low accessibility, small rural centers, with few inhabitants and an aging population. However, it seems that the period of pandemic confinement, especially harsh in cities, has aroused interests in the rural world and the quality of life that can be derived from these environments. This shared reading that is beginning to spread among urbanite society speaks to us of a unique moment to address territorial rebalancing, especially in the years to come.

Aquesta lectura compartida que comença a estendre's entre la societat urbanita ens parla d'un moment singular per abordar els reequilibris territorials, sobre tot en els anys que han de venir.

L'altra cara de la moneda, i que també deriva de la mobilitat, és la massificació, un fenomen que pot semblar atractiu i estimulant per alguns sectors econòmics, però és evident que implica forts desequilibris territorials i que, en afegir novament la dimensió temporal, evoluciona a batzegades, derivades sovint de les estacionalitats, i a les que el territori l'és molt difícil d'adaptar-se a curt termini per tenir en el seu codi genètic un procés evolutiu molt més lent.

En efecte, les massificacions derivades dels períodes estivals i vinculades al turisme, els brots d'aglomeracions urbanes a propòsit dels alts i baixos de l'economia, així com també determinats esdeveniments culturals, o senzillament la inconstància de les actuals tendències socials, contrasten amb escenaris on el despoblament i la fuga d'activitats perfilen territoris en greu recessió, on les seves dinàmiques econòmiques són altament vulnerables davant els embarts de la globalització, i on l'avinença entre les singularitats locals i les tendències més generalistes han de saber trobar una astuta estabilitat i un encertat punt d'equilibri.

The other side of the coin, which also derives from mobility, is overcrowding, a phenomenon that may seem attractive and stimulating for some economic sectors, but it is clear that it implies strong territorial imbalances and, when the time dimension is added again, it evolves at irregular peaks, often derived from seasonality, and to which the territory struggles to adapt in the short term since it has in its genetic code a very slower evolutionary process.

In fact, the overcrowding derived from the summer periods and linked to tourism, the outbreaks of urban agglomerations regarding the ups and downs of the economy, as well as certain cultural events,

or simply the inconsistency of current social trends, contrast with scenarios where depopulation and the flight of activities shape territories in serious recession, where their economic dynamics are highly vulnerable to the onslaught of globalization, and where the agreement between local singularities and more general trends must know how to find a shrewd stability and a correct balance point.

It is precisely in this binomial, local identity and globalization, where we must pay close attention to position ourselves and make the right decisions, since they are two sides of the same coin, absolutely inalienable, and they share little complicity. Local

És precisament en aquest binomi, la identitat local i la globalització, on hem de prestar molta atenció per posicionar-nos i prendre decisions encertades, ja que són dues cares de la mateixa moneda, a totes llums irrenunciables, i que comparteixen poques complicitats. La identitat local és la que ens parla dels elements interns, de l'arrelament territorial, de la petita escala, de les sinèrgies socials, de la comunitat i dels elements identitaris, tant naturals com arquitectònics i culturals. La globalització ens parla dels elements externs, de la comunicació i dels avenços tecnològics, dels nous productes i del consum, de les diferents cultures i de la connexió amb el món.

El despoblament i la massificació, i la seva distribució poblacional és efectivament força irregular en el territori, però és també especialment variable en el temps, i aquesta volatilitat ens està suggerint la necessitat de disposar de lúcides mirades sobre la resiliència dels territoris i la seva flexibilitat per poder fer-hi front d'una manera efectiva, adaptable i nova. Temàtiques com les infraestructures, tant físiques com digitals, l'accés a un habitatge digne i les noves maneres d'habitar, els serveis i dotacions i la dificultat de la seva distribució homogènia en el territori, el paper dels espais públics en els entorns rurals i en les àrees d'estiu, les noves economies i el teletreball, o la revaloració del patrimoni, ja sigui arquitectònic, natural o cultural, esdevenen aspectes clau que cal abordar de manera simultània i transversal per poder respondre amb qualitat aquestes inestabilitats poblacionals.

Despoblament i massificació ens parlen de dues realitats antagòniques, però que demanen estratègies econòmiques per la seva sostenibilitat i adaptabilitat a les constants transformacions, estratègies mediambientals per fer-les compatibles amb llur entorn físic i natural, i estratègies comunitàries per fer-les socialment actives i culturalment dinàmiques. No és en absolut una tasca fàcil, i aquest repte en l'àmbit territorial és, potser, un dels més importants als que haurem de fer front en els propers anys.

És per tot això que entenem que la temàtica d'aquest número és pertinent i actual. Us proposem doncs un seguit d'articles que aprofundeixin sobre aquestes temàtiques des de punts de vista diferents i suggestius. La mirada global i omnicomprehensiva d'en Carles

identity speaks to us of internal elements, territorial roots, small scale, social synergies, community and identity elements which are not just natural, but also architectural and cultural. Globalization talks about external elements, communication and technological advances, new products and consumption, different cultures and the connection with the world.

Depopulation and overcrowding, and their population distribution is indeed quite irregular in the territory, but it is also especially variable over time, and this volatility is suggesting the need to have lucid views on the resilience of territories and their flexibility to be able to deal with them in an effective, adaptable and novel way. Topics such as infrastructures, both physical and digital, access to decent housing and new ways of living, services and facilities and the difficulty of their homogeneous distribution in the territory, the role of public spaces in rural environments and summer areas, new economies and teleworking, or the revaluation of heritage, whether architectural, natural or cultural, become

key aspects that must be addressed simultaneously and transversally in order to respond with quality to these population instabilities.

Depopulation and overcrowding tell us about two antagonistic realities, but which call for economic strategies for their sustainability and adaptability to constant transformations, environmental strategies to make them compatible with their physical and natural environment, and community strategies to make them socially active and culturally dynamic. It is not an easy task at all, and this challenge at the territorial level is, perhaps, one of the most important that we will have to face in the coming years.

That is why we understand that the theme of this issue is relevant and current. We therefore propose a series of papers that delve into these topics from different and suggestive points of view. Carles Llop's global and omni comprehensive view allows us to fit the problem properly. His lucid reflections on the contrast between depopulation and overcrowding,

Lloc ens permet encaixar adequadament el problema. Les seves lúcides reflexions sobre el contrast entre el despoblament i la massificació, especialment des d'un punt de vista del necessari reequilibri territorial, li dona peu per llançar al debat algunes propostes suggestives per buscar possibles maneres per abordar els reptes.

L'article d'Alessandro Raffa introduceix la qüestió dels petits nuclis abandonats, posant en evidència el despropòsit que això suposa per al territori, tant des d'una lectura que posa en evidència la pèrdua de la nostra pròpia identitat, que no és poc, com també cercant el potencial que aquests assentaments poden desenvolupar i significar en un futur proper. Aspectes com la sostenibilitat, els processos ecològics, o les dinàmiques socials i econòmiques formen part de la seva recerca i reflexió.

Ignacio Galán, Yves Schoonjans i Gisèle Gantois ens conviden precisament a fer una mirada sobre la latent força i l'evident potencial dels nuclis rurals com a nodes de regeneració territorial. Ens introduceixen conceptes clau com a resiliència a partir de la implicació dels seus residents, entenent el paper fonamental que juga el capital social en aquests processos dinamitzadors, a la vegada que prestant atenció al patrimoni local. El retorn dels antics habitants al seu lloc d'origen ens parla de les identitats i de la importància de les arrels pròpies i, per tant, de l'enorme pes específic que té el lloc.

Per abordar els problemes del territori rural es fa imprescindible realitzar una lectura transversal de l'àmbit que treballi simultàniament a diferents escales. Aquesta aproximació és la que es suggereixen Alisa Tognon i Marco Bovati en el seu treball, posant també en evidència l'impacte de les grans ciutats sobre el vulnerable equilibri de les economies rurals properes. Aquest treball ens demostra amb claredat que fer front als problemes del territori rural implica tenir en compte també els nuclis urbans propers, i que només a partir d'una mirada global del territori que impliqui ambdues realitats de manera simultània ens permetrà trobar estratègies efectives i acurades.

Comentàvem a l'inici d'aquest text que som una societat basada en la mobilitat. Aquesta qüestió està en el rerefons de l'aportació de Guillermo Guimaraens i Virginia Navalón, i

especially from the point of view of the necessary territorial rebalancing, gives him the opportunity to launch into the debate some suggestive proposals to look for possible ways to address the challenges.

Alessandro Raffa's manuscript addresses the issue of small abandoned nuclei, highlighting the nonsense that this implies for the territory, both from a reading that highlights the loss of our own identity, which is not little, and also by looking for the potential that these settlements can develop and mean in the near future. Aspects such as sustainability, ecological processes, or social and economic dynamics are part of her research and reflection.

Ignacio Galán, Yves Schoonjans and Gisèle Gantois invite us precisely to take a look at the latent strength and obvious potential of rural centers as nodes of territorial regeneration. They introduce us to key concepts such as resilience based on the involvement of its residents, understanding the fundamental role that social capital plays in these

dynamic processes, while paying attention to local heritage. The return of the ancient inhabitants to their place of origin speaks about identities and the importance of their own roots and, therefore, of the enormous specific weight of the place.

To address the problems of the rural territory, it is essential to carry out a transversal reading of the field that works simultaneously at different scales. This approach is what Alisa Tognon and Marco Bovati suggest in their work, also highlighting the impact of large cities on the vulnerable balance of nearby rural economies. This work clearly shows us that tackling the problems of rural territory also implies taking into account nearby urban centers, and that only from a global view of the territory that involves both realities simultaneously will we be able to find effective and accurate strategies.

We commented at the beginning of this text that we are a society based on mobility. This question lies against the backdrop of Guillermo Guimaraens

que creua amb lucidesa amb les noves generacions poblacionals i les inquietuds dels *millennials*. Ens és evident com de ràpid evolucionen les noves tecnologies, però també hem de convenir que això té rellevants repercussions en les noves maneres de pensar i viure, i que poden trobar en l'entorn rural suggestents encontres i estimulants fórmules compatibles.

L'actiu inherent dels territoris rurals i el seu patrimoni, tant natural com també arquitectònic i cultural, és el fil conductor del treball de na Cristina Casadei per a plantejar la dinamització d'aquests entorns. El seu escrit posa en evidència com els valors intrínsecos del territori poden ser el punt de partida de la seva dinamització, prestant tanmateix atenció a les diferents connexions i traçats preexistents, i demostrant que la mobilitat pot ser també una efectiva eina per travar, preservar i dinamitzar aquests àmbits. El treball parteix precisament de l'estreta relació entre els traçats i la forma del territori.

Patrizia Cannas centra el seu treball a partir dels contrastos conceptuais, tot fent una mirada sobre la dualitat entre massificació i despoblament, i entre centre i perifèria. Introduceix en el seu discurs temàtiques sensibles, com els col·lectius vulnerables i l'exclusió i la injustícia social, així com també les temporalitats i els aspectes més volàtils dels assentaments.

Els moviments migratoris i les seves repercussions sobre les ciutats i sobre el territori són els temes de debat i recerca en el treball de n'Ana Llopis. Les dinàmiques poblacionals són efectivament complexes, i tenen a la vegada importants repercussions sobre els espais urbans d'acollida, ja que suposen alteracions significatives sobre les economies, sobre l'habitatge i, molt especialment, sobre els intercanvis socials, incidint directament sobre les lògiques funcionals dels entorns urbans on s'assenten.

L'impacte d'aquests moviments migratoris no només afecten les estructures dels nuclis i les seves funcionalitats, sinó que també generen incerteses i indefinicions en els seus espais urbans i en els usos dels mateixos. Aquesta temàtica és la que aborda Chukwuemeka Vicent Chukwuemeka en el seu treball de recerca, on ens proposa una aproximació al problema de dimensió complexa, ja que realitza una lectura polièdrica en

and Virginia Navalón's contribution, which crosses lucidly with the new population generations and the concerns of *Millennials*. It is clear to us how fast new technologies evolve, but we must also agree that this has relevant repercussions on new ways of thinking and living, and that they can find in the rural environment suggestive encounters and stimulating compatible formulas.

The inherent asset of rural territories and their heritage, both natural, architectural and cultural, is the common thread of Cristina Casadei's work to propose the revitalization of these environments. Her paper shows how the intrinsic values of the territory can be the starting point of its dynamization, paying attention to the different connections and pre-existing routes, and demonstrating that mobility can also be an effective tool to work, and to preserve and energize these areas. The work is based precisely on the close relationship between the layouts and the shape of the territory.

Patrizia Cannas focuses her work on the basis of conceptual contrasts, taking a look at the duality between overcrowding and depopulation, and between center and periphery. She introduces sensitive topics in her discourse, such as vulnerable groups and exclusion and social injustice, as well as the temporalities and the most volatile aspects of settlements.

Migratory movements and their impact on cities and the territory are the topics of debate and research in the work of Ana Llopis. Population dynamics are indeed complex, and at the same time have important repercussions on host urban spaces, as they involve significant alterations on economies, on housing and, especially, on social exchanges, directly affecting the functional logics of the urban environments in which they are located.

The impact of these migratory movements not only affects the structures of the nuclei and their functionalities, but also generates uncertainties

la mesura que implica aspectes culturals, polítics i socials i en contempla a la vegada les seves transversalitats.

Si bé la massificació en les ciutats ens pot permetre economitzar recursos, és obvi que té també implicacions negatives sobre la qualitat de vida que no ajuden especialment a atenuar els problemes derivats de l'emergència climàtica. En Jaume Barnada s'acosta de manera suggestiva a aquesta problemàtica partint de la mirada ecològica, tant per la seva demostrada adaptabilitat i resiliència com per les seves lliçons com a estratègia urbana i com a eina regenerativa.

En conjunt, aquestes aportacions ens permeten fer una estimulant mirada transversal sobre el problema del despoblament i la massificació, i del seu impacte sobre els nostres territoris, tot cercant un suggerent debat des de diferents àngles que ens poden fer pensar, i repensar, la manera d'anticipar-nos per construir uns territoris resilients, adaptats, i que puguin oferir unes millors condicions de vida.

and indefinitions in their urban spaces and in their uses. This topic is addressed by Chukwuemeka Vicent Chukwuemeka in his research work, where he proposes an approach to the problem of complex dimension, since he makes a multifaceted reading insofar as it involves cultural, political and social aspects and contemplates at the same time its transversalities.

While overcrowding in cities may allow us to economize resources, it is obvious that it also has negative implications for quality of life that do not particularly help to mitigate the problems

arising from the climate emergency. Jaume Barnada approaches this problem suggestively from the ecological perspective, both for its proven adaptability and resilience and for its lessons as an urban strategy and as a regenerative tool.

Taken together, these contributions allow us to take a stimulating cross-sectional look at the problem of depopulation and overcrowding, and its impact on our territories, seeking a suggestive debate from different perspectives that can make us think, and rethink, how to anticipate building resilient, adapted territories that can offer better living conditions.

Carles Llop Torné

Universitat Politècnica de Catalunya

carles.llop@upc.edu

Despoblament, massificació a les regions creixents, decreixents o en transformació. Del col·lapse de la polarització territorial cap a nous horitzons? Un mosaic renovat de l'hàbitat territorial

Resum: El despoblament i la massificació són dues realitats contraposades, tot i que complementàries que ens parlen de desequilibris territorials. Per abordar aquesta qüestió, l'article parteix d'una aproximació al problema de l'augment de població planetari, i d'una reflexió sobre el seu impacte sobre el territori. La distribució poblacional sobre aquest és desigual per múltiples raons, i el document atén les seves lògiques per desentraryar les seves derivades i valorar la dualitat camp-ciutat i els conceptes de concentració i dispersió. Els nous embats dels avenços tecnològics i les dinàmiques econòmiques globals suposen sovint estímuls que deriven en disfuncions territorials, accentuades a més per les crisis socioambientals. Una mirada crítica sobre aquests problemes permet fer algunes reflexions i suggeriments que poden incidir sobre determinats aspectes específics per plantejar possibles estratègies orientades cap a noves territorialitats. Sens dubte, una mirada des del concepte de ciutat mosaic territorial permet implementar noves estructures articulades que poden derivar en un escenari molt més interconnectat i resiliènt per canalitzar aquests desequilibris.

Paraules clau: Despoblament; massificació; desequilibri territorial; noves territorialitats; ciutat mosaic territorial

Depopulation, overcrowding in growing, shrinking or changing regions. From the collapse of territorial polarization to new horizons? A renewed mosaic of territorial habitat

Abstract: Depopulation and overcrowding are two opposing but complementary realities that speak of territorial imbalances. To address this issue, the article starts with an approach to the problem of global population growth and a reflection on its impact on the territory. Population distribution is unequal for many reasons, and the paper looks at its logic to unravel its consequences and assess the rural-urban duality and the concepts of concentration and dispersion. The new onslaughts of technological advances and global economic dynamics are often stimuli that lead to territorial dysfunctions, further accentuated by socio-environmental crises. A

critical look at these problems allows us to make some reflections and suggestions that may have an impact on certain specific aspects in order to propose possible strategies oriented towards new territorialities. Undoubtedly, a look from the concept of territorial mosaic city allows the implementation of new articulated structures that can lead to a much more interconnected and resilient scenario to channel such imbalances.

Keywords: Depopulation; overcrowding; territorial imbalance; new territorialities; territorial mosaic city

Carles Llop Torné. "Depopulation, overcrowding in growing, shrinking or changing regions: from the collapse of territorial polarization to new horizons? A renewed mosaic of territorial habitat" ANUARI d'Arquitectura i Societat research journal, no. 2 (2022): 14-28. ISSN: 2792-7601. <https://doi.org/10.4995/anuari.2022.18813>

Despoblación, masificación en las regiones crecientes, decrecientes o en transformación. ¿Del colapso de la polarización territorial hacia nuevos horizontes? Un mosaico renovado del hábitat territorial

Resumen: El despoblamiento y la masificación son dos realidades contrapuestas, aunque complementarias que nos hablan de desequilibrios territoriales. Para abordar esta cuestión, el artículo parte de una aproximación al problema del aumento de población planetaria, y de una reflexión sobre su impacto sobre el territorio. La distribución poblacional sobre el mismo es desigual por múltiples razones, y el documento atiende a sus lógicas para desentrañar sus derivadas y valorar la dualidad campo-ciudad y los conceptos de concentración y dispersión. Los nuevos embates de los avances tecnológicos y las dinámicas económicas globales suponen a menudo estímulos que derivan en disfunciones territoriales, acentuadas además por

las crisis socioambientales. Una mirada crítica sobre estos problemas permite hacer algunas reflexiones y sugerencias que pueden incidir sobre determinados aspectos específicos para plantear posibles estrategias orientadas hacia nuevas territorialidades. Sin duda, una mirada desde el concepto de ciudad mosaico territorial permite implementar nuevas estructuras articuladas que pueden derivar en un escenario mucho más interconectado y resiliente para canalizar dichos desequilibrios.

Palabras clave: Despoblación; masificación; desequilibrio territorial; nuevas territorialidades; ciudad mosaico territorial

Dépeuplement, massification aux régions croissantes, décroissantes ou en transformation. Du collapse de la polarisation territoriale à de nouveaux horizons ? Un mosaïque renouvelé de l'habitat territorial

Résumé : Le dépeuplement et la massification sont deux réalités opposées, bien que complémentaires nous parlant de déséquilibres territoriaux. Afin d'aborder cette question, cet article part d'une approche au problème de l'augmentation de population planétaire, ainsi que d'une réflexion à propos de son impact sur le territoire. La distribution démographique sur celui-ci est inégale pour des raisons multiples ; ce document fait face à ses logiques pour démêler ses dérivations et évaluer la dualité campagne-ville et les concepts de concentration et dispersion. Les nouveaux chocs des avancées technologiques et les dynamiques économiques globales entraînent souvent des stimulus dérivant sur des disfonctions

territoriales, accentuées d'ailleurs par les crises socio-environnementales. Un regard critique sur ces problèmes permet de faire quelques réflexions et suggestions pouvant incider sur certains aspects spécifiques afin de soulever de possibles stratégies orientées vers de nouvelles territorialités. Sans doute, un regard depuis le concepte de ville mosaïque territoriale permet de mettre en œuvre de nouvelles structures articulées pouvant découler sur un scénario beaucoup plus interconnecté et résilient pour canaliser ces déséquilibres.

Mots-clés : Dépeuplement ; massification ; déséquilibre territorial ; nouvelles territorialités ; ville mosaïque territoriale

Població, assentaments; explosió poblacional, ciutats, territoris... i el tòpic d'un "món de ciutats"

No vivim només en un món de ciutats. El que mou a escriure, encara, un article més sobre el despoblament del món rural (fins i tot urbà en determinades ciutats minvants) i la massificació urbana és l'intent de proposar alguna alternativa, des de la nostra perspectiva urbanística, als comprovats desequilibris i desigualtats socials que aquest fenomen ha ocasionat, ocasiona i ocasionarà. Però també per contribuir, mitjançant renovades reflexions (així ho espero) a que “un altre final del món” sigui “possible” davant el progressiu “col·lapse de la civilització termoindustrial” que tan lluïdament descriuen Servigne, Stevens i Chapelle.¹ La criticitat de l'habitabilitat possible al planeta la genera la forma d'habitar i sobreexplotar el nostre Oikos comú. Una criticitat que posa en dubte que la població mundial pugui continuar creixent indefinidament en relació a la capacitat de proveïment de recursos per part del planeta. Al mateix temps que creixen les activitats, ho fan les necessitats bàsiques que desborden la capacitat prestatària del planeta.

Sigui quina sigui la data en què el món determina la dada de nombre de persones que l'habitén, el cert és que el món continua creixent. Així, Nacions Unides, xifrava el líndar dels 6 mil milions, el 12 d'octubre de 1999 (que se celebraria com el Dia dels 6 mil milions), i en set mil milions el 2011. La població havia crescut progressivament i sense retrocés des dels inicis del segle XVII, moment en què la població es quantifica en mil milions d'habitants (1987: 5 mil milions; 1974: 4 mil milions; 1960, 3 mil milions; 1930: 2 mil milions; 1804: mil milions, segons dades de Nacions Unides, divulgats per múltiples fonts — [World Population Prospects 2022](https://population.un.org/wpp/), <https://population.un.org/wpp/>). La població mundial continua creixent i les estimacions van preveure una població mundial de 8.000 milions pel 15 de novembre de 2022. Les projeccions estimen, en prognosi creixent, que la població mundial podria arribar a 9.735 milions el 2050 i a 10.875 milions el 2100.

Population, settlements; population explosion, cities, territories... and the topic of “a world of cities”

We do not live only in a world of cities. What moves me to write yet another manuscript on the depopulation of the rural world -even urban in certain shrinking cities- and urban overcrowding is the attempt to propose an alternative, from our urbanistic perspective, to the proven imbalances and social inequalities that this phenomenon has caused, causes and will cause. But also to contribute, through renewed reflections, hopefully, to make “another end of the world” “possible” in the face of the progressive “collapse of the thermo-industrial civilization” so lucidly described by Servigne, Stevens and Chapelle.¹ The criticality of the possible habitability of the planet is generated by the way of inhabiting and overexploiting our common Oikos. This criticality questions whether the world population can continue to grow indefinitely in relation to the planet's capacity to supply resources, since at the same time that activities grow, so do the basic needs that overflow the planet's borrowing capacity.

Whatever the date on which the world determines the number of people who inhabit it, the fact is that the world continues to grow. Thus, the United Nations, on October 12, 1999 (which would be celebrated as the Day of the 6 billion), reached the threshold of 6 billion, and 7 billion in 2011. The population had grown progressively and without reversal since the beginning of the 17th century, when the population was quantified at one billion inhabitants (1987: 5 billion; 1974: 4 billion; 1960, 3 billion; 1930: 2 billion; 1804: 1 billion, according to United Nations data, disclosed by multiple sources -[World Population Prospects 2022](https://population.un.org/wpp/), <https://population.un.org/wpp/>). The world population continues to grow and estimates foresaw a world population of 8 billion on November 15, 2022. Projections estimate, in increasing prognoses, that the world population could reach 9.735 billion in 2050 and 10.875 billion in 2100.

Demographic progression has been accompanied by a population distribution that has not been, is not, and will not be homogeneous or equidistributed across the planet. According to The World's Cities in 2018 Report,² “globally, more people live in urban areas

La progressió demogràfica ha anat acompañada d'una distribució de la població que no ha estat, ni és, ni serà homogènia ni equidistribuïda a tot el planeta. Segons l'Informe The World's Cities in 2018,² "a nivell mundial, més persones viuen en àrees urbanes que en àrees rurals, i un 55 per cent de la població mundial resideix en àrees urbanes en 2018. El 1950, el 30 per cent de la població mundial era urbana, i per al 2050, el 68 per cent de la població mundial serà urbana. Existeix una diversitat significativa en els nivells d'urbanització assolits per diferents regions geogràfiques. Les més urbanitzades inclouen Amèrica del Nord (82 per cent vivint en àrees urbanes el 2018), Amèrica Llatina i el Carib (81 per cent), Europa (74 per cent) i Oceania (68 per cent). El nivell d'urbanització a Àsia ara s'aproxima al 50 per cent. Per contra, Àfrica continua sent majoritàriament rural, amb el 43 per cent de la seva població vivint en àrees urbanes".

Si analitzem la distribució del poblament segons altres aproximacions que ressalten la importància de detallar millor la condició del tipus d'assentaments, sobretot els que formen àrees rurals, o ciutats intermèdies, tenim una expressió una mica diversa de la situació real dels poblements al planeta. Així, CGLU (Ciutats i Goberns Locals Units) planteja: "Les ciutats intermèdies són aquelles que tenen entre 50.000 i un milió d'habitants. Acullen el 20% de la població mundial i un terç del total de la població urbana.³ A causa de la seva grandària, les ciutats poden garantir un habitatge, així com les necessitats bàsiques de proporcionar als seus ciutadans de manera eficà i amb un cost menor que les àrees metropolitanes". Però sobretot ens interessa remarcar la tesi que defensen per plantejar-ne el rol en la gestió de l'habitabilitat planetària: "El seu paper decisiu en la consecució d'assentaments urbans 'inclusius, segurs, resilents i sostenibles' (objectiu 11 dels Objectius de Desenvolupament Sostenible – ODS) i en el desenvolupament de sistemes urbans més equilibrats exigeix donar un major protagonisme a les ciutats intermèdies a la Nova Agenda Urbana i a la seva implementació". Les ciutats són les seves àrees urbanes, però també els seus territoris, en els quals estan enclavades i amb qui comparteixen (o haurien) els fluxos metabòlics que els permeten viure i donar vida a la seva ciutadania.

than in rural areas, with 55 percent of the world's population residing in urban areas in 2018. In 1950, 30 percent of the world's population was urban, and by 2050, 68 percent of the world's population is projected to be urban. There is significant diversity in the levels of urbanization achieved by different geographic regions. The most urbanized include North America (82 percent living in urban areas in 2018), Latin America and the Caribbean (81 percent), Europe (74 percent), and Oceania (68 percent). The level of urbanization in Asia now approaches 50 percent. In contrast, Africa remains largely rural, with 43 percent of its population living in urban areas."

If we analyze the distribution of population according to other approaches that highlight the importance of better detailing the condition of the type of settlements, especially those that form rural areas, or intermediate cities, we have a somewhat different expression of the real situation of settlements on the planet. Thus, UCLG (United Cities and Local Governments) states:³ "Intermediate cities are those with between 50,000 and one million inhabitants. They are home to 20% of the world's population and one third of

the total urban population. Due to their size, cities can guarantee housing and the basic needs of their citizens in an efficient manner and at a lower cost than metropolitan areas". But above all, we are interested in highlighting the thesis they defend to raise the role of cities in the management of planetary livability: "Their decisive role in achieving 'inclusive, safe, resilient and sustainable' urban settlements (goal 11 of the Sustainable Development Goals - SDGs) and in the development of more balanced urban systems requires giving a greater role to intermediate cities in the New Urban Agenda and in its implementation". Cities are their urban areas, but also their territories, in which they are embedded and with whom they share -or should share- the metabolic flows that allow them to live and give life to their citizenship.

Cities, and their inherent industrialization processes, have generated throughout their history a progressive process of exudation of the rural population towards them, creating concentrations that have overwhelmed the ancestral demographic and population balance. Historically, we have considered population evolution as an evolutionary pyramid, from the first settlements

Les ciutats, i els seus consubstancials processos d'industrialització, han generat al llarg de la seva història un procés progressiu d'exudació de la població rural cap a elles, creant concentracions que han desbordat l'ancestral equilibri demogràfic i poblacional. Històricament, hem considerat l'evolució poblacional com una piràmide evolutiva, des dels primers assentaments que estabilitzaven els nòmades, la generació d'un poblat, un poble, una petita ciutat, una gran ciutat, metròpolis, conurbacions, ciutats regió, megaciutats, megaregions i quantes diferents i particulars modalitats podem citar en els múltiples treballs en els quals hem abordat la morfogènesi de les ciutats i territorialitats derivades.⁴ Multiplicitat i heterogeneïtat de la *forma urbis* que han pesat en l'imaginari dels sistemes poblacionals, enfront dels quals estimo que cal canviar la mirada i matisar molt més la interpretació, descripció i denominació que en tenim. El poblament es basa en origen en la generació de llocs sedentaris on és possible la vida, de manera que es produeix una gran diversitat de realitats que tendeixen a la urbanitat (socialització i intercanvi) i es mostren com a territoris etnossocials. Els Territoris són el resultat d'un procés d'assentament ordenat, més o menys, funcionalment i espacialment per un bon, o no tan bo, model basat en l'articulació dels factors que determino amb l'acrònim HAM + GO (Habitabilitat, Activitat, Mobilitat, Governança i Organització). Els productes espacials derivats de la morfogènesi urbana i territorial són vastos i complexos. Convé superar dualitzacions reduccionistes: ciutat-perifèria; camp-ciutat; o l'associació de paradigmes, no sempre vàlids: desenvolupament i aglomeracions; despoblament i desequilibris.

Efectes de les crisis socioambientals i els fluxos de població que configuren noves territorialitats, nous territoris

Decodifiquem el concepte de “aglomeració urbana” i descriptem els conceptes simplificats que homogeneïtzen i encapsulen en termes genèrics el que és una realitat diversa i multifacètica. Els territoris són espais alhora resultat i procés. Resultat de la biografia i

that stabilized the nomads, the generation of a village, a town, a small city, a big city, metropolis, conurbations, regional cities, megacities, megaregions and as many different and particular modalities as we can cite in the multiple works in which we have approached the morphogenesis of cities and derived territorialities.⁴ Multiplicity and heterogeneity of the *forma urbis* that have weighed on the imaginary of the population systems, in the face of which I believe that we must change the look and qualify much more the interpretation, description, denomination that we have of them. Settlement is originally based on the generation of sedentary places where life is possible, so that there is a great diversity of realities that tend to urbanity -socialization and exchange- and are shown as ethno-social territories. Territories are the result of a settlement process ordered, more or less, functionally and spatially by a good, or not so good, model based on the articulation of the factors that I determine with the acronym HAM + GO (Habitability, Activity, Mobility, Governance and Organization). The spatial products derived from urban and territorial morphogenesis are vast and complex. It is necessary to overcome reductionist dualizations: city-periphery;

countryside-city; or the association of paradigms, not always valid: development and agglomerations; depopulation and imbalances.

Effects of socio-environmental crises and population flows that shape new territorialities, new territories

Let us decode the concept of “urban agglomeration” and decrypt the simplifying concepts that homogenize and encapsulate in generic terms what is a diverse and multifaceted reality. Territories are spaces that are both a result and a process. They are result of the biography and the evolution of the transformations of the communities according to the model of use and/or exploitation of the resources of the geography where they can solve, or pretend to solve, their needs and also their socioeconomic projects. And they are a process, because they crystallize in forms of settlement and civic structures resulting from the physical distribution of their fixed spaces —the buildings that make up plots— and mobility infrastructures that facilitate the relationship

l'esdevenir de les transformacions de les comunitats en funció del model d'ús i/o explotació dels recursos de la geografia on poden resoldre (o pretenen) les seves necessitats —també els seus projectes socioeconòmics. I procés, perquè cristal·litzen en formes de poblament i estructures cíviques producte de la distribució física dels seus espais fixos (les edificacions que conformen trames) i de les infraestructures de mobilitat que faciliten la relació entre els llocs d'habitació i els espais de les activitats: treball, lleure, educació, prestacions de serveis... Així, el fet poblacional evoluciona des de l'origen dels temps en base a una estructura sistèmica (demosistèmica) progressiva, canviant. El model tradicional que va configurar l'equilibri base es pot resumir en el paradigma: *Urbs + Hortus + Saltus + Silva*. Un model desbordat per l'explosió demogràfica i les permanentes i creixents migracions i immigracions al llarg de tot el planeta, amb expressions demosocials molt diverses.

En aquest sentit, per tant, l' estructura de la població contemporània no continua respondent al model descrit, i els desequilibris són manifestos. En efecte, a Espanya (i a tots els seus territoris) el procés és alarmant tal com indiquen els treballs del Secretariat General per al Repte Demogràfic del Ministeri per a la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic del Govern d'Espanya. Tal com argumenten en la seva creació: "s'ha produït un procés de despoblació en un context generalitzat de creixement demogràfic del país. Des de l'any 2001 fins al 2019, la població espanyola ha passat de 41.116.842 habitants a 47.026.208; no obstant això, en aquest mateix període han perdut població el 62,7% dels municipis espanyols. A més, en l'última dècada el despoblament s'ha convertit en un procés encara més generalitzat, i ja no vinculat únicament als municipis més petits. Des de l'any 2010 fins al 2019 han perdut població el 76,6% dels municipis, la major part amb menys de 1.000 habitants. Però el despoblament ja afecta gairebé el 70% de les capçaleres, el 63% de les ciutats petites, i més de la meitat de les capitals de província".

Els canvis inexorables d'un model de desenvolupament basat en el cercle de capital econòmic, fonamentat en una industrialització galopant, va provocar el progressiu, continu i inquietant canvi de model productiu. Així, van aparèixer els combustibles fòssils i la mecanització del

between places of habitation and spaces of activities: work, leisure, education, services... Thus, population has evolved since the beginning of time on the basis of a progressive, changing systemic (demosystemic) structure. The traditional model that configured the basic equilibrium can be summarized in the paradigm: *Urbs + Hortus + Saltus + Silva*. A model overwhelmed by the demographic explosion and the permanent and growing migrations and immigrations throughout the planet, with very diverse demo-social expressions.

In this sense, therefore, the structure of the contemporary population does not continue to respond to the model described, and the imbalances are manifest. Indeed, in Spain —and in all its territories— the process is alarming, as indicated by the work of the General Secretariat for the Demographic Challenge of the Ministry for Ecological Transition and the Demographic Challenge of the Government of Spain. As they argue in their creation: "there has been a depopulation process in a generalized context of demographic growth in the country. From 2001 to 2019, the Spanish population

has increased from 41,116,842 inhabitants to 47,026,208; however, in that same period 62.7% of Spanish municipalities have lost population. Moreover, in the last decade depopulation has become an even more generalized process, and no longer linked only to the smallest municipalities. From 2010 to 2019, 76.6% of municipalities have lost population, most of them with less than 1,000 inhabitants. But depopulation is already affecting almost 70% of the county seats, 63% of the small towns, and more than half of the provincial capitals".

The inexorable changes of a development model based on the circle of economic capital, based on a galloping industrialization, provoked the progressive, continuous and disturbing change of the productive model. Thus, fossil fuels and the mechanization of the countryside, intensive productivity, biotechnological advances, the use of chemical fertilizers as opposed to organic fertilizers, etc., appeared. Agro-industrialization, in short, led to the transformation of the traditional agrarian and energy model; there was an exudation of the territory to the benefit of the cities, especially those that were becoming large

camp, la productivitat intensiva, els avenços biotecnològics, la utilització de fertilitzants químics enfront dels orgànics, etc. L'agroindustrialització, en definitiva, va propiciar la transformació del model agrari i energètic vinculat tradicional; es va produir una exudació del territori en benefici de les ciutats, sobretot les que van anar convertint-se en grans aglomeracions metropolitanes. Els fluxos de població als territoris han produït la inversió dels models (i viceversa). El territori, cada vegada més, és un tapís molt variat de situacions territorials on la mobilitat d'accés als serveis globals (ja no només transport i telecomunicacions i serveis bàsics per a les persones), juga un rol determinant en la configuració de les concentracions o dels abandonaments poblacionals, alguns irreparables? Diagnòstic i solució: aquest raonament ens convida a una revisió dels tòpics.

Món rural = despoblament; ciutat = massificació; tòpics i estereotips, una realitat que canvia?

Les anàlisis i diagnosi sobre els tòpics típics de la dualitat camp-ciutat no prefiguren grans inversions de les tendències quantitatives de reequilibri poblacional per a un ús més resilient del territori, però sí que ho prefiguren pel que fa a les tendències qualitatives. L'anàlisi del poblament per a una gestió renovada de l'anomenat reequilibri territorial es basa en comprendre les manifestacions fenomenològiques de tipus socioeconòmic: agregació de massa poblacional, nivell d'intercanvis i generació de cicles productius, capacitat de prestació de serveis; així com l'etiològia ecològica en la forma d'utilitzar els recursos i la producció de residus, i el nivell de transformació de les aptituds territorials en vocacions que en determinen el perfil escalar. Més que la classificació i la taxonomia, el que ens interessa és el rol específic i l'ordre relatiu entre els sistemes poblats. Cal per tant preguntar-se: per què es produeixen fenòmens i formes de concentració poblacional, fins i tot de massificació? Per què simultàniament constatem processos de despoblament i de massificació? Hi ha una relació causal entre ambdós fenòmens? Per suposat, la ciutat és l'atractor de població indiscretible.

metropolitan agglomerations. Population flows in the territories have produced a reversal of the models, and vice versa. The territory, more and more, is a very varied tapestry of territorial situations where the mobility of access to global services —no longer only transport and telecommunications and basic services for people— plays a determining role in the configuration of population concentrations or abandonment, some of them irreparable? Diagnosis and solution: this reasoning invites us to review the topics.

Rural world = depopulation; city = overcrowding; topics and stereotypes, a changing reality?

Analyses and diagnoses on the typical topics of the rural-urban duality do not foreshadow major investments in quantitative trends of population rebalancing for a more resilient use of the territory, but they do foreshadow it as regards qualitative trends. The analysis of population for a renewed management of the so-called territorial rebalancing is based on understanding the phenomenological

manifestations of socio-economic type: aggregation of population mass, level of exchanges and generation of productive cycles, capacity to provide services; as well as the ecological etiology in the way of using resources and waste production, and the level of transformation of territorial aptitudes into vocations that determine their scalar profile. Rather than classification and taxonomy, what is interesting to us is the specific role and relative order among the populated systems. It is therefore worth asking: why do phenomena and forms of population concentration and even overcrowding occur, why do we simultaneously observe processes of depopulation and overcrowding, and is there a causal relationship between the two phenomena? Of course, the city is the indisputable population attractor. It is a formation consubstantial to the fact of agglomerating around the exchange of goods and services, information and knowledge, alterities and serendipity, and access to all kinds of metabolic flows necessary for an efficient, but above all satisfactorily creative life. The city and the countryside —the rural in a broad sense— must form an indissoluble entity.

**Para seguir leyendo, inicie el
proceso de compra, click aquí**

És una formació consubstancial al fet d'aglomerar-se entorn de l'intercanvi de béns i serveis, informació i coneixement, alteritats i serendipia, i l'accés a tot tipus de fluxos metabòlics necessaris per a una vida eficient, però sobretot satisfactoriament creativa. La ciutat i el camp (el rural en sentit ampli) han de conformar una entitat indissoluble.

La recerca de desenvolupament i capacitat de vida condicionen l'estabilització i el posicionament de la població; també el desesper per protegir-se de les adversitats. Els factors clau, per tant, del poblament i de les seves diferents manifestacions, són socioeconòmics i ecològics. Una bona mutualització ha condicionat històricament la geolocalització de la població, de manera que s'han evitat els llocs més gèlids o afectats per condicionants climàtics i fenòmens geològics. La combinatòria de tots dos determina la polarització creixent del nostre hàbitat planetari. Les altes concentracions atrauen població a la recerca del recurs econòmic i els serveis; la dispersió territorial equival als abandonaments a gran escala per desertització i a fluxos migratoris incessants per causes bèl·liques. Els poblements responen més a les lògiques que a l'ordre establert per la quantitat. És l'escala de les relacions poblacionals el que determina l'ordre. L'abandonament i la massificació són, doncs, causes i efectes d'un mateix problema: la recerca de l'esperança en primer lloc, i de la qualitat de vida. Una recerca que no sempre té com a resultat l'elecció lliure i voluntària, sinó el destí inescrutable. Per tant, hem d'incorporar en la nostra observació del doble fenomen la condició emocional per entendre la lluita per un lloc, per progressar i per sentir-se'n part.

Res canvià o estem assistint a un canvi progressiu de tendència en el desenvolupament de nous equilibris territorials?

La capacitat de desenvolupament en un entorn determinat, i els serveis globals són els determinants per al bon funcionament del poblament. L'escassetat de població combinada amb assentaments —en molts casos dispersos, provinents de lògiques habitacionals derivades

The search for development and livelihood conditions the stabilization and positioning of the population, as well as the desperation to protect themselves from adversity. The key factors, therefore, of settlement and its various manifestations, are socioeconomic and ecological. A good mutualization has historically conditioned the geolocation of the population, so that the iciest places or those affected by climatic conditions and geological phenomena have been avoided. The combination of both determines the increasing polarization of our planetary habitat. High concentrations attract population in search of economic resources and services; territorial dispersion is equivalent to large-scale abandonment due to desertification and incessant migratory flows due to war. Settlements respond more to logics than to the order established by quantity. It is the scale of population relations that determines the order. Abandonment and overcrowding are, therefore, causes and effects of the same problem: the search for hope in the first place, and for quality of life. It is a search that does not always result in free and voluntary choice, but in inscrutable destiny. Therefore, we must incorporate in our observation of

the double phenomenon the emotional condition to understand the struggle to have a place, to progress and to feel part of it.

Will nothing change or are we witnessing a progressive change of trend in the development of new territorial balances?

The capacity for development in a given environment and the overall services are the determining factors for the proper functioning of the settlement. The scarcity of population combined with settlements—in many cases dispersed, coming from housing logics derived from an ancestral rural life—will condition both the maintenance and the new implantation of these settlements. As a result, there will be regressive dynamics and abandonment of many rural patrimonies, with the consequent loss of the values of rurality, and the resulting impact on the unbalanced development of cities. It is difficult for rural nuclei to survive if they do not have sufficient critical mass for the management of key facilities for development, such as schools or health care centers. The size of